

BEVEZETŐ RÉSZ

1. Rövidítések jegyzéke

a) Főbb forrásgyűjtemények

- AH = Bél M., *Adparatus ad historiam Hungariae* (2 kötet, Pozsony 1735—1746).
- AM = Toldy F., *Analecta monumentorum Hungariae historica* (Pest é. n.).
- BS = Juhász L. (szerk.), *Bibliotheca scriptorum medii recentiorisquae aevorum* (Bp 1936-tól).
- CF = Gombos F. A., *Catalogus fontium historiae Hungariae, 800—1301* (3 kötet, Bp 1937—1938, és a 4. mutató, Csapodi Cs., Bp 1943).
- CIH = Márkus D. (szerk.), *Corpus Iuris Hungarici. Magyar törvénytár* (Bp 1899-től).
- CSHB = *Corpus scriptorum historiae Byzantinae* (Bonn).
- DFS = Kemény J.—E. Trauschenfels, *Deutsche Fundgruben zur Geschichte Siebenbürgens* (3 kötet, Kolozsvár 1939—1860).
- EOE = Szilágyi S. (szerk.), *Erdélyi országgyűlési emlékek. Monumenta comitialia regni Transylvaniae, 1540—1699* (21 kötet, MHH III/b sorozat, Bp 1875—1898).
- ETA = Mikó I.—Szabó K., *Erdélyi történelmi adatok* (4 kötet, Kolozsvár 1855—1862).
- ETT = Kemény J.—Kovács I., *Erdélyország történetei tára* (2 kötet, Kolozsvár 1837—1845).
- FHR = *Fontes historiae Hungaricae aevi recentioris. Magyarország újabb-kori történetének forrásai* (Magyar Tört. Társulat, Bp 1921-től).
- FRA = *Fontes Rerum Austriacarum* (Bécs 1849-től; I. Scriptores, II. Diplomataria).
- FRT = Veress E., *Fontes rerum Transylvanicarum* (5 kötet, Bp 1911—1921).

- HHFD** = Mátyás Fl., *Historiae Hungariae fontes domestici* (4 kötet, Pécs 1881—1885).
- KK** = Gombos F. A. (szerk.), *Középkori krónikások* (16 kötet ; Brassó 1901—1913 ; fordítások).
- MGSS** = *Monumenta Germaniae historica. Scriptores.*
- MH** = Rummy K. Gy., *Monumenta Hungarica sermone nativo scripta* (3 kötet, Pest 1815—1817).
- MHHA** = *Monumenta Hungariae historica. IV. Acta extera* (Magyar Tud. Akadémia, 6 kötet, Bp 1874—1877).
- MHHD** = *Monumenta Hungariae historica. I. Diplomataria. Okmánytárak* (Magyar Tud. Akadémia, 41 kötet, Pest 1857—Bp 1948).
- MHHS** = *Monumenta Hungariae historica. II. Scriptores. Írók.* (Magyar Tud. Akadémia, 38 kötet, Pest 1857—Bp 1906).
- MHK** = Pauler Gy.—Szilágyi S. (szerk.), *A magyar honfoglalás kútjói* (Bp 1901).
- MOE** = Fraknói V. (1—10. kötet) és 9—12. kötet) Károlyi Á. (szerk.), *Magyar országgyűlési emlékek. Monumenta comitialia regni Hungariae, 1526—1606.* (MHH III/a sorozat, 12 kötet, Bp 1874—1917).
- MPE** = Stromp L. (1—10. kötet)—Zsinka F. (szerk.), *Magyar protestáns egyháztörténeti adattár* (15 kötet, Bp 1902—1911 ; 1927—1934).
- MSM** = *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium* (Zágráb 1868-tól).
- MTE** = Szalay L., *Magyar történelmi emlékek* (5 kötet, Pest 1856—1860).
- MTF** = Szabó K., *Magyarország történetének forrásai* (4 füzet, Pest 1860—1865 ; fordítások).
- MTKK** = Marczali H.—Angyal D.—Mika S., *Enchiridion . . . A magyar történelem kútjóiának kézikönyve* (Bp 1902).
- MU** = Engel, J. Chr., *Monumenta Ungrica* (Bécs 1809).
- MVH** = *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia.* I. sorozat : 6 kötet (Bp 1887—1891 ; középkor). II. sorozat : 3 kötet (Bp 1884—1909 ; újkor).
- PG** = J. P. Migne, *Patrologia, Series Graeca* (161 kötet, Paris 1857—1861).
- RMA** = Endlicher, St. L., *Rerum Hungaricarum monumenta Arpadiana* (Sanggallen 1849).

- RMP = Reusner, N., *Rerum memorabilium in Pannonia gestarum narrationes* (Frankfurt 1603).
- SDC = Kovachich J. N., *Sylloge decretorum comitialium regni Hungariae* (2 kötet, Pest 1818).
- SKS = Kovachich M. G., *Sammlung kleiner noch ungedruckter Stücke* (Buda 1805).
- SM = Kovachich M. G., *Scriptores rerum Hungaricarum minores* (2 kötet, Buda 1798; a 3—10. kötetek kézírata a Magyar Nemzeti Múzeumban).
- SRA = Szentpétery I. (szerk.), *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum* (2 kötet, Bp 1937—1938).
- SRH = Schwandtner, J. G., *Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuini* (3 kötet, Bécs 1746—1748; az 1. kötet további, 3 részes kiadásai: Nagyszombat 1765, Bécs 1766—1768).
- SRT = Eder, J. C., *Scriptores rerum Transsilvanarum* (I—II/1—2, Nagyszében 1797—1840).
- SSRG = *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum* (Hannover 1840-től).
- SV = Bongarsius, J., *Rerum Hungaricarum Scriptores varii* (Frankfurt 1600).
- TE = Lugossy J.—Szabó K.—Szilágyi S., *Történeti emlékek a magyar nép községi és magánéletéből* (I—III, Nagykőrös 1856—1861).
- TMT = *Török-magyarkori történelmi emlékek* (Magyar Tud. Akadémia, 17 kötet, Pest 1853—Bp 1915).
- TN = Thaly K., *Történelmi naplók* (MHHS 27, Bp 1875).
- VC = Kovachich M. G., *Vestigia comitiorum apud Hungaros . . .* (Buda 1790); ennek kiegészítése: *Supplementum ad vestigia comitiorum* (1—3, Buda 1798—1801).
- VM = Theiner, A., *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*, 1216—1534 (2 kötet, Róma 1859—1862).
- VMS = Theiner A., *Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia*, 1198—1800 (2 kötet, Róma 1863—1875).

b) *Folyóiratok, időszaki kiadványok*

(A szövegben rövidítés nélkül adott címek nem szerepelnek itt.)

- AECO = Archivum Europae Centro-orientalis (Bp 1936—1944).
 AÉny = Akadémiai értekezések a nyelv- és széptudományok köréből (Bp).
 AÉt = Akadémiai értekezések a tört. tudomány köréből (Bp).
 AÉt = Archaeológiai Értesítő (Bp 1869-től).
 AH = Archaeologia Hungarica (Bp 1926-től).
 AK = Archaeológiai Közlemények (Bp 1859—1891).
 AKÉ = Akadémiai Értesítő (Bp).
 AKÖG = Archiv zur Kunde österreichischer Geschichtsquellen (Bécs 1848—1865, 33 kötet). Ennek folytatása :
 AÖG = Archiv für österreichische Geschichte (Bécs 1866-től).
 ASL = Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde (Nagyszeben 1843-tól).
 ASPH = Archiv für slavische Philologie.
 BÉ = A Bécsi Magyar Történeti Intézet Évkönyve (10 kötet, Bécs 1931—1940).
 BGÖ = Beiträge zur neueren Geschichte Österreichs (1—5, Stuttgart-Bécs 1906—1910).
 BpSz = Budapesti Szemle (Bp 1857—1864 ; 1873—1944).
 BZ = Byzantinische Zeitschrift (1892-től).
 C = Corvina (Bp).
 CCH = Český Časopis Historický (Prága 1896-től).
 DSz = Debreceni Szemle.
 E = Egyháztörténet (Bp 1943-tól).
 EGSz = Erdélyi Gazdaságtörténelmi Szemle (az Erdélyi Gazda külön rovata).
 EM = Erdélyi Múzeum (Kolozsvár 1874—1917 ; 1930—1945 ; név- és szakmutató : Valentiny Á.—Entz G., Kolozsvár 1942).
 EPhK = Egyetemes Philológiai Közlöny (Bp 1887-től).
 ET = Ethnographia (Bp 1890-től).
 F = Figyelő (Bp 1877—1889).
 FDG = Forschungen zur deutschen Geschichte.
 GyF = Győri történelmi és régészeti füzetek (4 kötet, Győr 1861—1868).
 H = Hazánk (11 kötet, Bp 1884—1889).
 HK = Hadtörténelmi Közlemények (Bp 1888—1944).
 HZ = Historische Zeitschrift (Berlin).
 IT = Irodalomtörténet (Bp 1912-től).
 ITK = Irodalomtörténeti Közlemények (Bp 1891-től).
 KB = Korrespondenzblatt des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde (Nagyszeben 1878—1918).
 KCsA = Kőrösi Csoma Archivum (Bp 1921-től).
 KH = Kwartalnik Historyczny (1887-től).
 KM = Keresztény Magvető (Kolozsvár 1861-től).
 KSz = Katolikus Szemle (Bp 1887-től).
 KSzM = Közlemények Szepes vármegye multjából (Lőcse 1909—1918).
 LK = Levéltári Közlemények (Bp 1923-tól).
 M = Minerva
 MGSz = Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle (13 kötet, Bp 1894—1906)-

- MIÖG = Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung (Innsbruck 1880—1922, 38 kötet, 10 pótkötet). Folytatása: Mitteilungen des Österreichischen Instituts für Geschichtsforschung (Bécs 1922—1925; Innsbruck 1926-tól).
- MK = Magyar Könyvszemle (Bp 1876-tól).
- MNy = Magyar Nyelv (Bp 1905-től).
- MS = Le Monde Slave (Páris).
- MSi = Magyar Sion (Esztergom 1863—1869; folyt.: UjMSi).
- MT = Magyarságtudomány (Bp 1936—1938; 1942—1943).
- MTÉ = Magyar történelmi életrajzok (Bp Magyar Tört. Társulat).
- MTT = Magyar Történelmi Tár (Bp, Magyar Tud. Akadémia; I. sorozat, Pest 1855—1863, 1—12. kötet; II. sorozat, Pest 1867—Bp 1878, 13—25. kötet; III. sorozat: Bp 1914—1934, 26—28. kötet). Folytatását, indexét ld. TT alatt.
- NA = Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde.
- NK = Numizmatikai Közlöny (Bp 1902-től).
- NRH = Nouvelle Revue de Hongrie (Bp 1927—1944; index: Bp 1943).
- NyK = Nyelvtudományi Közlemények (Bp 1862-től).
- NyKK = A magyar nyelvtudomány kézikönyvei (Bp).
- PŠz = Protestáns Szemle (Bp 1889-től).
- RDH = Revue de Hongrie (Bp 1908—1931).
- Re = Regnum (Bp 1943—1946).
- RÉH = Revue des Études Hongroises (Páris 1923—1938).
- RH = Revue Historique (Páris).
- RHC = Revue d'histoire comparée (Bp 1943—1948).
- RHD = Revue d'histoire diplomatique (Páris).
- RHM = Revue d'histoire moderne (Páris).
- RHSE = Revue d'histoire du Sud-Est Européen (Bukarest).
- ROLT = Régi okiratok és levelek tára (Debrecen 1905—1906).
- RT = Revue de Transylvanie (Kolozsvár).
- SL = Sárospataki Lapok
- SR = Slavonic Review (London).
- Sz = Századok (Bp, Magyar Történelmi Társulat, 1867-től). Név és tárgymutató, 1867—1876: Bányai E. (Bp 1908). Tartalommutató: 1867—1916. Pelcz B. (Bp 1917); 1917—1936. Váczy E. (Bp 1937).
- T = Turul (Bp 1883-tól: indexek: 1883—1892, Borovszky S., Bp 1893; 1893—1936, Fekete Nagy A., Bp 1940).
- TáSz = Társadalmi Szemle (Bp 1945-től).
- TKA = Történelmi Közlemények Abauj-Torna vármegye és Kassa multjából (Kassa 1910—1918).
- TL = Történelmi Lapok (3 kötet, Kolozsvár 1874—1876).
- TSz = Történelmi Szemle (Bp 1912—1930).
- TT = Történelmi Tár (Bp, Magyar Tud. Akadémia, 1878—1911; index: Pelcz B., Bp 1914).
- TTud = Társadalomtudomány (Bp).
- UJb = Ungarische Jahrbücher (Berlin 1923—1944).
- UMM = Uj Magyar Múzeum (Pest 1850—1860 benne: M. Acad. Értesítő).
- URd = Ungarische Rundschau (Bp 1912—1917).
- URe = Ungarische Revue (Bp 1882—1895).
- ZU = Zeitschrift von und für Ungern zur Beförderung der vaterländischen Geschichte (6 kötet, Pest 1802—1804).

c) Emlékkönyvek

- BEkv = *Békefi-Emlékkönyv* (Bp 1912).
 BZEkv = *Berzeviczy-Emlékkönyv* (Bp 1934).
 DEkv = *Domanovszky-Emlékkönyv* (Bp 1937).
 FEkv = *Fejérpataky-Emlékkönyv* (Bp 1917).
 IEkv = *Illés-Emlékkönyv* (Bp 1942).
 JEkv = *Jancsó-Emlékkönyv* (Bp 1927).
 KEkv = *Károlyi-Emlékkönyv* (Bp 1934).
 KIEkv = *Klebelsberg-Emlékkönyv* (Bp 1925).
 MáEkv = *Mátyás király Emlékkönyv* (2 kötet, Bp 1940).
 MEkv = *Mahler-Emlékkönyv* (Bp 1937).
 MoEkv = *Mohácsi Emlékkönyv* (Bp 1926).
 MSz = *Magyar Századok* (Horváth J. Emlékkönyv, Bp 1948).
 REkv = *Rákóczi-Emlékkönyv* (2 kötet, Bp 1937).
 SzEkv = *Szentpétery-Emlékkönyv* (Bp 1938).
 SZIEkv = *Szt. István-Emlékkönyv* (3 kötet, Bp 1938).

2. Bibliográfiák

a) Hazai általános könyvészet

Szabó K., *Régi Magyar Könyvtár* (= RMK). I. Magyar nyomtatványok, 1531—1711 (Bp 1879). II. Nem magyar nyelvű hazai nyomtatványok, 1473—1711 (Bp 1885). III/1—2 (= és Hellebrant Á.), *Magyar szerzők külföldi kiadványai, 1480—1711* (Bp 1896—1898); sok kisebb kiegészítés az MK hasábjain.

Ezt folytatja, az 1711 utáni kor mindenfajta nyomtatott munkájának felsorolásával, Petrik G., *Magyarország bibliographiája, 1712—1860* (4 kötet, Bp 1888—1892); a továbbiakra u. ő, *Magyar könyvészet, 1860—1875* (Bp 1885), valamint Kiszlingstein S., *Magyar könyvészet, 1876—1900* (Bp 1908); u. ő (és utóbb Barcza I.), *Magyar Könyvészet, 1901—1910* (21 füzet, Bp 1917—1928). Kozocsa S., *Magyar Könyvészet, 1911—1920* (Bp 1938—1942). Az Orsz. Széchenyi-könyvtár kiadta Magyarország évi könyvészetét, 1936—1941 (1—6, Bp 1941—1944), 1945-től pedig megindította a Magyar Nemzeti Bibliográfia sorozatos közlését.

A hazai németnyelvű ált. irodalom: Kertbeny K., *Magyarországi német könyvészet, 1801—1860* (2 kötet—Bp 1886). Réz H., *Deutsche Zeitungen und Zeitschriften in Ungarn von Beginn bis 1918* (München 1935).

b) Szakbibliográfiák

Szinnyei J., *Hazai és külföldi folyóiratok magyar tudományos repertóriumai*. I. *Történelem és annak segédtudományai* (2 kötet, Bp 1874—1876).

Halász S. — Mandelló Gy., *Közgazdasági Lexikon* (3 kötet, Bp 1898—1901; egyes címszavak végén gazdaságtörténeti bibliográfia).

Dóczy J. — Wellmann I. — Bakács I., *A magyar gazdasági irodalom első századainak könyvészete*, I. 1505—1805 (Bp 1934). Dóczy J. — Bakács I. — Gerendás E., *A magyar gazdasági irodalom könyvészete* II. 1806—1830 (Bp 1938).

Geréb L., *Bibliográfia a hazai parasztlázadások verses és elbeszélő irodalmához*. (Bp 1949; feldolgozások nélkül).

A kurrens magyar történetirodalmat évről-évre ismertette Mangold L. (1913-ig) és Auner M. (1916-ig) a *Jahresberichte der Geschichtswissenschaft* (Berlin) köteteiben. A régebbi irodalomra bő, de pongyola és helyenkint hibás utalások találhatók Mangold L., *A magyarok oknyomozó történelme* (Bp 1903) jegyzeteiben. Az 1912—1917 közt megjelent hazai történetirodalmat évről-évre felsorolta Hellebrant Á. (Sz. 1913—1918 és kny.). Az 1867—1935 közt megjelent fontosabb munkák vázlatos és sok hibás kommentárral kísért ismertetése: Baráth T., *L'Histoire en Hongrie* (RH 1936 és kny.). Az 1935-ben megjelent irodalmat összeállította Vass Kl., *A szellem-tudományok magyar bibliográfiája* (Bp 1938). Az 1936—1941 közt megjelent anyagról évente Seregély E. (Sz 1937—1942, pótfüzet), az 1942—1943-ban megjelentéről az RCH (1943—1944) dunatáji bibliográfiája ad képet.

A főbb magyar dolgozatokat is regisztrálta 1926 óta a Nemzetközi Történettudományi Bizottság kiadványa: *International Bibliography of Historical Sciences*; e vállalatnak a kiesett háborús éveket átugró, új kötete 1947-től: (Paris 1949).

c) A külföldi irodalom magyar vonatkozásai

Apponyi S., *Hungarica* (=H). Magyar vonatkozású külföldi nyomtatványok (1—2, Bp 1900—1902); u. ő, *Hungarica*. Ungarn betreffende im Ausland gedruckte Bücher (1—4, Bp-München 1903—1907).

Majláth B., *Bp történelmének irodalma*, 1493—1700 (Bp 1886).

Ballagi A., *Buda és Pest a világirodalomban* 1473—1711 (I. Bp 1925)

Gragger R., *Bibliographia Hungariae. Verzeichnis der 1861—1921 erschienenen, Ungarn betreffenden Schriften in nichtungarischer Sprache* (I. *Historica*. II. *Geographica*. *Politico-oeconomica*. III. *Philologica*. *Periodica*. Berlin 1923—1928).

Egyes külföldi irodalmak magyar vonatkozásai:

Kertbeny K., *A magyar nemzeti irodalom könyvészete. I. Magyarországra vonatkozó régi német nyomtatványok*, 1434—1600 (Bp 1881).

Margalits E., *Horvát történelmi repertórium* (1—2, Bp 1900—1902); u. ő, *Szerb történelmi repertórium* (Bp 1918).

Veress E., *Bibliographia română-ungară*, 1473—1838 (Bukarest 1931—1935, 3 k.). Hiányaira ld. Sz 1935, 70.

Kont I., *Bibliographie française de la Hongrie*, 1521—1910 (Páris 1913).

Várady I., *La letteratura italiana e la sua influenza in Ungheria. II. Bibliografia* (Róma 1933).

d) Főbb külföldi bibliográfiák

A fent már id., nemzetközi jellegű *Jahresberichte der Geschichtswissenschaft* (Berlin 1878—1916) és *International Bibliography* mellett néhány főbb, magyar vonatkozásban is használható, külföldi bibliográfiái kézikönyv:

A. Potthast, *Bibliotheca medii aevi. Wegweiser durch die Geschichtswerke des europäischen Mittelalters* (Berlin 1896²).

Dahlmann—Waitz, *Quellenkunde der deutschen Geschichte* (9. kiadás: H. Haering, Lipse 1931).

Fr. Krones, *Grundriss der oesterreichischen Geschichte mit besonderer Rücksicht auf Quellen- und Literaturkunde* (Bécs 1882).

R. Charnatz, *Wegweiser durch die Literatur der österreichischen Geschichte* (Stuttgart—Berlin 1912).

K.-M. Uhlirz, *Handbuch der Geschichte Österreichs* (e korszakra : I. Graz 1927).

Č. Zíbrt, *Bibliografie české historie* (5 kötet, Prága 1900—1911); folytatásai 1912-től a *Český Časopis Historický* mellékleteként.

Th. Wierzbowski, *Bibliographia Polonica XV. ac XVI. saeculi*, 1488—1600 (Varsó 1889).

I. Finkel, *Bibliografia historyi Polskiej* (4 kötet, Lemberg 1891—1914).

I. Kukuljević—Sakeinski, *Bibliografija hrvatska* (Zágráb 1863).

V. S. Petrovich, *Essai de bibliographie française sur les Serbes et les Croates*, 1544—1900 (Belgrád 1902).

G. Monod, *Bibliographie de l'histoire de France* (Páris 1888; 1879-ig).

A. Molinier—H. Hauser, *Les sources de l'histoire de France* (2 rész, 8 kötetben, Páris 1901—1909).

3. Életrajzgyűjtemények, írói lexikonok

Czvittinger Dávid, *Specimen Hungariae Literatae* (Lipcese—Frankfurt 1711; az első magyar tudóslexikon).

Bod Péter, *Magyar Athénás* (H. n. 1766).

Horányi Elek, *Memoria Hungarorum* (3 kötet, Bécs 1775—1777); u. ő, *Nova memoria Hungarorum* (Pest 1792); és u. ő, *Scriptores Piarum Scholarum* (2 kötet, Buda 1808—1812).

Haner, G. J., *Scriptores rerum Hungaricarum et Transilvanicarum* (1—2 Bécs—Nagyszeben 1777—1798).

Kölesy V. K.—Melzer J., *Nemzeti Plutárkus, vagy a Magyarországon és az ahhoz tartozó tartományokban élt nevezetes férfiakkal életrajzaik* (4 kötet, Pest 1815—1916; u. ott német kiadás is).

Ferenczy—Danielik, *Magyar írók* (2 kötet, Pest 1856—1858).

Kubinyi F., *Nomenclator Hungarorum antiquorum lexicon historicum* (I/1, több nem jelent meg, Bp 1891).

Szinnyei J., *Magyar írók élete és munkái* (14 kötet, Bp 1891—1913). Ezt kiegészíti:

Gulyás P., *Magyar Életrajzi Lexikon* (Bp 1925—).

J. Seivert, *Nachrichten von siebenbürgischen Gelehrten und ihren Schriften* (Pozsony 1785).

J. J. Roth, *De scriptoribus rerum Transilvanicarum Saxonis dissertatio* (Nagyszeben 1815).

J. Trausch, *Schriftsteller-Lexikon der Siebenbürger Deutschen* (3 kötet, Pest 1868).

A. Barits, *Scriptorum ex regno Slavoniae a saeculo XIV usque ad XVII inclusive collectio* (Varasd 1774).

A főbb külföldi életrajzgyűjtemények közül: C. Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich* (Bécs 1856—1897). *Allgemeine Deutsche Biographie* (Lipcese 1875—1910).

4. Okleveles anyag

a) Főbb általános iratkiadások

Az egyes korszakokra vonatkozó iratkiadásokat az illető fejezet anyagában, B. alatt soroljuk fel; az alábbiakban csak olyanokat említünk, melyek

több fejezet anyagán húzódnak keresztül. A kiadásokról egyébként részletesen tájékoztat Bartoniek E., *Magyar történeti forráskiadványok* (Bp 1930) c. munkája, mely hiányai és beosztási rendszertelensége mellett is hézagpótló kezdeményezés volt; továbbá Lukinich I., *Les éditions des sources de l'histoire hongroise*, 1854—1930 (Bp 1931); az Akadémia multszázadi vállalatait (MHHD, MHHS, TME) stb. ism. emellett u. ő., *L'Académie hongroise et les sciences historiques en Hongrie* (RÉH 1926). A XVIII. századi adatgyűjtő iskola, stb. eredményeit stb. ismerteti Hóman B., *A forráskutatás és forráskritika története* (Bp 1925).

Nevezetesebb gyűjtemények (ld. még fent az 1. rövidítési jegyzéket is) a kiadás időrendjében: Kovachich M. Gy., *Formulae solennes styli in cancellaria curiaque regum foris minoribus ac locis credibilibus ... olim usitati* (Pest 1799). 23 formuláriumot ismertet (hármát közöl) a XIV—XVIII. századból; u. ő., speciális kiadványai: *Solennia inauguralia ... principium ... ex ... stirpe Habsburgo* (Pest 1790). és u. ő., *Codex authenticus iuris tavernicalis statutarii communis* (Buda 1803). Ld. még VC alatt is. Pray Gy., *Epistolae procerum regni Hungariae*. 1490—1711 (1—3, Pozsony 1806). Hibái mellett is máig alapvető, hatalmas gyűjtemény: Fejér Gy., *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus et civilis*, kezdettől 1440-ig (Buda 1829—1844, 42 kötet, ebből 2 tartalommutató; hozzá Czinár M., *Index alphabeticus*, Pest 1866; Knauz N., *Tabula chronologica*, Buda 1862). — Wenzel G., *Okmányi kalászat a magyar tört. legrégibb idejétől 1561-ig* (Pest 1856). Nagy I.—Paur I.—Ráth K.—Ipolyi A.—Véghely D., *Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius*, 1068—1627 (8 kötet, Bp 1891). Nagy I.—Deák F.—Nagy Gy., *Hazai oklevéltár*, 1234—1536 (Bp 1879). Kisebb ált. gyűjtések: Komáromy A., *Levéltári kutatások*, 1216—1717 (TT 1899—1909, 6 közl.), Wertner M., *Kiadatlan oklevelek*, 1260—1733 (TT 1908—1911, 11 közl.).

Speciális, de egészen a XIX. század közepéig terjedő gyűjteményt adott ki Tagányi K., *Magyar erdészeti oklevéltár* (Bp 1896, 3 kötet; az első: 1015—1742).

A törvényeket (magyar fordítással) a CIH közli. A törvényhatósági (megyei) jogszabályokat terület szerint csoportosítva egybegyűjti: Kolozsváry S. — Óváry K., *Corpus statutorum Hungariae municipalium* (Bp 1885—1897, 5 rész 8 kötetben).

A Felvidékre C. Wagner, *Analecta Scepusii sacri et profani* (1—2, Bécs 1773); e fontos gyűjteményhez 3 *Supplementum* jelent meg: I. J. Bárdosy (Lőcse 1802). II. M. Schmauck—J. Hradzsky (1889), és III. Weber S. (Lőcse 1908, Szepesmegyei tört. társ. évk. XI). M. Opočenská, *Slovenika uherských listin v domácím dvorním a státním archivu ve Vídni* (Prága 1927; Szlovákiára vonatkozó középkori oklevelek rövid jegyzéke a bécsi levéltárból). W. Semkowicz, *Materjalny žródlowe do dziejów osadnictwa górnej Orawy* (Zakopane 1932; oklevelek Felső-Árva telepítése történetéhez, 1359—1708). A. Petrov, *Matyeriali dlja isztoriji ugorskoj Rusi* (1—8, Pétervár—Prága 1908—1925).

Az erdélyi szászokra vonatkozó iratok legfontosabb gyűjteménye: Fr. Zimmermann—C. Werner—G. Müller és (a 4. kötet) G. Gündisch, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. I. 1191—1342 (Nagyszeben 1892); II. 1342—1398 (u. ott 1897); III. 1391—1415 (1902); IV. 1416—1437 (u. ott 1937). Ehhez ld. még előzőleg: A. L. Schlözer, *Kritische Sammlungen zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen* (1—3, Göttingen 1795—1797). J. K. Schuller, *Umrisse und kritische Studien zur Geschichte von Siebenbürgen* (1—2, Nagyszeben 1840—1851). G. D. Teutsch—F. Firnhaber,

Urkundenbuch zur Geschichte Siebenbürgens (I. 1301-ig. Bécs 1857, FRA II/15). *Sächsische Aktenstücke* (I. Nagyszeben 1862). G. Seiwert, *Akten und Daten über die gesetzliche Stellung und den Wirkungskreis der Sächsischen Nationsuniversität* (Nagyszeben 1870). Fr. Zimmermann, *Photographien von Urkunden aus siebenbürgisch-sächsischen Archiven* (Nagyszeben 1879); u. ő ezek szövegét is kiadta (u. ott 1888). Ficker, *Statuta iurium municipalium Saxonum in Transsilvania* (Innsbruck 1893); ld. még 293. l. Auner M., *Az erdélyi százszok oklevelei a XV. század közepéig* (Beszterce 1912). A románokra Fekete Nagy A.—Makkai L., *Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia* (Bp 1941; 1500-ig). E. Hurmuzaki nagy sorozatát: *Documenta privitoare la istoria Românilor* (Bukarest 1887-től), valamint egyéb román gyűjteményeket kötetenként idézzük az egyes fejezetekben.

A székelyekre: Szabó K.—Szádeczky L., *Székely oklevéltár, 1211—1750* (7 kötet, Bp 1872—1898). Barabás S., *Székely oklevéltár, 1219—1776* (Bp 1934, MTT 28). Ld. még Szabó K., *Az erdélyi múzeum eredeti okleveleinek kivonata, 1232—1540* (Bp 1890, kny. TT 1889—1890, 4 közl.).

b) Megyei oklevéltárak és levéltárismeretések

Némi általános tájékozást nyújtanak: Pauler Gy., *Adatok megyei levéltáraink ismeretéhez* (Sz 1881). Föglein A., *A vármegyei jegyzőkönyv* (LK 1938).

Az egyes megyék betűrendben:

A—B Korponay J., *Abauj vármegye monographiája* (II. Oklevéltár, Kassa 1878). Magyary K., *Regesták Alsó-Fehér vármegye levéltárából, 1291—1605* (TT 1907). Szerémi (= Odescalchi A.), *Emlékek Bars vármegye hajdanából, 1439—1711* (TT 1891—1893, 6 közl.). Haan L., *Békés vármegye hajdانا*. II. Oklevéltári rész (Pest 1870); u. ő és Zsilinszky M., *Békésmegyei oklevéltár* (Bp 1877; az előbbi folyt.). Klein G., *Borsod vármegye levéltára* (LK 1935 és kny.; ism.).

F—H N. Densusianu, *Monumente pentru istoria terei Fogaraşului* (Bukarest 1885). Föglein A., *Gömör vármegye levéltára* (LK 1933; ism.). Ila B., *Gömöri levéltárak* (LK 1939; ism.). Kubinyi F., *Diplomatarium Hontense*. I. *Oklevelek hontvármegyei magánlevéltárakból, 1256—1399* (Bp 1888). Súlyom Fekete F., *Jelentés Hunyad vármegye közlevéltáiról, családi levelesládáiról s elszórt okmánykincseiről* (Sz 1887, kiránd. 32).

K—P Alapi Gy., *Komárom vármegye középkori oklevelei* (Komárom 1917). Pesty Fr., *Krassó vármegye története* (III—IV. Oklevéltár, Bp 1884—1885). Wenzel G., *Kritikai fejtegetések Máramaros megye történetéhez* (UMM 1857). Mihályi J., *Máramarosi diplomák a XIV—XV. századból* (Máramarosziget 1900). Miskolczy Simon J., *Hamisítványok Nógrádmegye levéltárában* (T 32). Bártfai Szabó L., *Pestmegye okleveles emlékei, 1599-ig* (Bp 1938).

S—Sz Wagner C., *Diplomatarium comitatus Sarosiensis* (Pozsony—Kassa 1780). Reizner J., *Jelentés Sárosmegye levéltáráról* (Sz 1881, kiránd. 88, és kny.). Nagy I., *Sopron vármegye története. Oklevéltár, 1156—1653* (2 kötet, Sopron 1889—1891; hozzá index: Házi J., Sopron 1922). Sümeghy D., *Sopron vármegye levéltárának oklevélgyűjteménye. I. 1326—1526* (Sopron 1928). — Pettkő B., *Szabolcs vármegye levéltárának mohácsi vész előtti oklevelei* (Nyíregyháza 1901). Gál I., *Szabolcs vármegyei községek iratai* (LK 1929). Szepesség: Wagner C., *Analecta Scepusii* (ld. II. l.). Pesty Fr., *A szörényi bánág és Szörény vármegye története. III. Diplomatarium, 1237—1578* (Bp 1878).

T Ortway T., *Temes vármegye és Temesvár város története* (IV. Oklevelek, 1183—1430; Pozsony 1896). Föglein A., *Tolna vármegye levéltára* (LK 1932, ism.). Bárány A., *Torontál vármegye hajdانا* (2. rész: oklevelek; Buda 1845). Iványi B., *Trencsén vármegye levéltárai a vármegye múltjára vonatkozó, főleg középkori oklevelek szempontjából* (LK 1936—1936, 4 közl.; ism.).

V—Z Vass M., *Udvarhely megye levéltárából, 1614—1677* (TT 1907). Nagy I.—Véghelyi D.—Nagy Gy., *Zala vármegye története. Oklevéltár* (1—2, 1024—1490, Bp 1886—1890). Fára J., *Zala vármegye levéltára* (LK 1935—1936, 2 közl.; ism.). Föglein A., *Zólyom vármegye levéltára* (LK 1923; ism.).

c) Városi levéltárak anyaga és ismertetése

(Betűrendben)

B Relković N., *Bakabánya levéltára és rövid története* (LK 1926; ism.). Rhody A., *Néhány okmány Bártfa városa levéltárából, 1274—1715* (Bártfa 1895); 2. kiadása: *Régi érdekes okmányok Bártfa városa levéltárából* (Bártfa 1899). Iványi B., *Bártfa sz. kir. város levéltára, 1319—1526* (I. Bp 1910).

Ortway T., *Jelentés a besztercebányai városi levéltárról* (Sz 1875). Jurkovich E., *Besztercebánya város levéltára* (LK 1926, ism.). Beszterce Erdélyben: A. Bergner, *Urkunden-Regesten aus dem alten Bistritzer Archiv, 1203—1516* (kny. Besztercei ev. főgimn. ért. 1892/93 és 1893/94). F. Zimmermann, *Urkunden des Stadtarchivs Bistritz in Siebenbürgen, 1286—1526* (Archival. Zeitschrift XII). C. Moisil, *Doce-spre-dece scrisori domnesci din archiva oraşului Bistriţa* (Bukarest 1896). N. Iorga, *Documente româneşti din archivele Bistrişii* (I—2, Bukarest 1899—1900).

Brassó: *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt (Brassó) in Siebenbürgen* (7 kötet, Brassó 1886-tól). K. Nussbacher—Fr. Stenner—V. Seraphin, *Verzeichnis der Kronstädter Zunfturkunden* (Brassó 1886). I. Bogdan, *Documente privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul...* (Bukarest 1905). A. Lapedatu, *Documente istorice din archivele Braşovului* (Bukarest 1903). L. Miletić, *Neue walacho-bulgarische Urkunden aus Kronstadt* (Brassó 1911 és kny.). Wenzel G., *Budai regesták a magyar tört. legrégibb idejétől 1541-ig* (MTT I, IV). Gárdonyi A.—Csánki D., *Budapest történetének okleveles emlékei*. I. 1148—1301 (Bp 1936).

D—E Herpay G., *Debrecen város diplomatikai gyűjteményének regestái* (Debrecen 1916). Csobán E., *Debrecen sz. kir. város levéltára* (LK 1928, ism.). Lasztókay L., *Eperjes sz. kir. város levéltárában található nevezetesebb okiratok ismertetése* (Eperjes 1881); ld. u. ő jelentését (Sz 1881, kiránd. 103). Iványi B., *Eperjes sz. kir. város levéltára, 1245—1519* (1—2, Szeged 1931—1932, iratkiadás). Avedik L., *Szemelvények Erzsébetváros okmánytárából, 1700—1843* (Szamosújvár 1896).

G—K Veress E., *Gyula város oklevéltára, 1313—1800* (Bp 1938). Illésy J., *Igló kir. korona- és bányaváros levéltára* (Bp 1899). Chorényi J., *Illava okmánytára, 1339—1526* (Trencsén 1896). Hornyik J., *Kecskemét város története* (1—4, Kecskemét 1860—1866, oklevéltárral). Tooth J., *Kis-Kun-Halas város története. Oklevéltárral kiadta Szilágyi S.* (TE III, Nagykovács 1861). Jakab E., *Oklevéltár Kolozsvár története I—III. kötetéhez* (1—2, Buda 1870 — Bp 1888). M. Jeršová, *Rajecký a krupinský mestský archiv* (A rajeci és korponai városi levéltár; Šhornik Matice Slovenskej. Historia 1941; ism.). M. Matunák, *Z dejín slobo, a hlavn. banského mesta Kremnice* (Körmöcbánya 1928, tanulmányok, köztük a városi levéltár ismertetése).

L—M Demkó K., *A lőcsei városi levéltár legrégibb irományai*, 1600-ig (Sz 1880) u. ő, *Lőcse levéltárának regestruma* (Sz 1884), és u. ő, *Lőcse város levéltárának Lengyelországra vonatkozó irományai* (Sz 1883). Lőcsei tart. jegyzék: Hajnóczy R. (1904). Reizner J., *Makó város története* (Szeged 1892; függelék: okmánytár, XVII—XIX. század). Szendrei J., *Miskolcz város története és egyetemes helyirata* (III. Oklevéltár, 1225—1843; Miskolc 1890). Sas A., *Szabadalmas Munkács város levéltára*, 1376—1850 (Munkács 1927, ism.).
N—U Győrffy I., *A nagykun városok levéltárai* (LK 1925—1926, 2 közl.); Karcag, Kunmadaras, Kisújszállás, Turkeve, Kunhegyes, ism.). Balla G., *Nagykőrösi krónika*. Kiadta oklevéltárral Szabó K.—Szilágyi S. (Kecskemét 1856, TE). Nagyszeben: Fr. Zimmermann, *Das Archiv der Stadt Hermannstadt und der sächsischen Nation* (I. Nagyszeben 1887; 1901²). Schönvitzky B., *Egy elhanyagolt tudomány szak és a pozsonyi városi levéltár* (Pozsony 1886). Magdics I., *Diplomatarium Ráczeviense. Ráczevei okmánytár* (Székesfehérvár 1888). Fontos és gazdag anyag: Házi J., *Sopron sz. kir. város története*. I. sorozat, oklevelek és levelek, 1162—1531 (7 kötet, Sopron 1921—1929); II. sorozat: végrendeletek, jegyzőkönyvek, számadások, adójegyzékek, stb., 1390—1530 (5 kötet, Sopron 1930—1938); ld. még u. ő, *Sopron sz. kir. város levéltára* (LK 1923, ism.). Demkó K., *Szepes vármegye városi levéltárai* (Lőcse 1889, kny. Szepesmegyei tört. társ. évkönyve V.; ism.). Csánki D.—Relković N., *Ujbánya város levéltára és története* (LK 1924, ism.). Föglein A., *Zólyom város XIII—XIV. századi okiratai* (LK 1925, ism.).

d) Családi levéltárak anyaga és ismertetése

(Családok betűrendjében; az ált. társadalomtörténeti szempontból fontosabb gyűjtemények külön jelezve: *.)

A—B * *A Pécz-nemzetség Apponyi-ágának az Apponyi grófok családi levéltárában őrzött oklevelei* I., 1241—1526 (Bp 1906). Ezt a Kammerer E. által közölt anyagot újabban folyt. II. kötet: 1527—1574 (Bp 1930). * Varju E., *A Tomaj-nemzetségbeli Losonczy Bánffy-család története*. Oklevéltár. I. 1214—1457 (Bp 1908, ld. Sz 1910, 137); II. (Iványi B.), 1458—1526 (mindkét kötethez mutatóval; néhány igazítás: LK 1929, 345). Berzeviczy E., *A Berzeviczyek levéltára Kakaslovnicon* (Sz 1897), és u. ő, *A Berzeviczy-család lomniczi levéltárából*, 1290—1527 és 1600—1681 (TT 1899, 1901—1902, 4 közl.); ld. még erről és a Bertóthy-levéltárról Fejérpataky L. jelentését (Sz 1881, kiránd. 69). Széll F., *A nagybesenyői Bessenyei-család története* (Bp 1890). * Thallóczy L.—Barabás S., *A Blagay-család oklevéltára. Codex diplomaticus comitum de Blagay*, 1260—1578 (MHHD 28, Bp 1897; megjegyzések, Sz 1898). Kis B., *A Barcsayak levéltára*, 1624—1782 (TT 1894 és kny.). Komáromy A., *A toicsvai Bónis-család levéltárából*, 1596—1683 (TT 1886, 3 közl.). Szabó T. A., *A Bornemissza-levéltár* (LK 1939, ism.).

C—E Erdy J., *Magyarországi Crouy nemzetségnek története és oklevéltára* (Pest 1848). Deák F., *Jelentés a Csáky-levéltárról* (Sz 1872). *A körösszegi és adorjáni gr. Csáky-család története* (I/1, 1229—1499; I/2, 1500—1818; Bp 1919—1921). Kárffy Ö., *A Csicsery-család levéltára*, 1214—1453 (TT 1900—1902, 5 közl.). Daniel G., *Adatok a vargyasi Daniel-család történetéhez* (Kolozsvár 1908); u. ő és Kelemen L., *Újabb adattár a vargyasi Daniel-család történetéhez* (Kolozsvár 1913). Szerémi (Odescalchi A.), *A gr. Draskovich-család levéltárából*, 1553—1605 (TT 1890), és u. ő, *A Draskovichok trakostyáni levéltárából*, 1548—1686 (TT 1893, 3 közl. és kny.). Sándor I., *A csikszentmártoni Endes-család levéltára*, 1544—1848 (Kolozsvár 1910). Reizner J., *A gr. Eszter-*

házy-család pápai levéltára, 1340—1630 (TT 1893). Horváth M., *Kismartoni regesták* (MTT X.) Stessel J., *A kismartoni levéltár némely érdekes okmánya, 1373—1589* (TT 1882). Eszterházy J., *Az Eszterházy-család és oldalágainak leírása* (II. Oklevéltár, Bp 1901).

F—J Szabó D., *A hg. Festetics-család keszthelyi levéltára* (LK 1925). Iványi B., *A Festetics-család keszthelyi levéltára* (LK 1946). Mindkettő csak ism. Szádeczky L., *Jelentés a gr. Forgách-család levéltáráról* (Sz 1887). Bártfai Szabó L., *A Hunt-Pázmán nemzetségbeli Forgách-család története* (Esztergom 1910). * Thallóczy L.—Barabás S., *A Frangepán-család oklevéltára. Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus* (I. 1133—1433; II. 1454—1527; Bp 1910—1913; MHHD 35, 38). Sörös P., *A Pannonhalmán őrzött Guary-levéltár . . . kiadatlan oklevelei* (TT 1908—1910, középkor). Radvánszky B.—Závodszy L., *A Héderváry-család levéltára* (LK 1927, ism.). Irinyi I., *Az Irinyi-család levéltára* (Szatmár 1902). Óváry L., *A b. Jeszenák-féle levéltár* (Sz 1865, ism.).

K—L *A nagykálói Kállay-család levéltára, 1224—1386* (1—2, Bp 1943). * Géresi K., *A nagykárolyi gr. Károlyi-család oklevéltára* (5 kötet, Bp 1882—1897). *Acta Keglevichiana* (MSM 42, Zágráb 1917). Thaly K., *A gr. Klobusiczkyak zétényi levéltára, 1528—1714* (TT 1895; ism.). Iványi B., *A Korponay-család levéltára* (LK 1924, ism.). Szilágyi S., *Gr. Kuun G. marosnémeti levéltára* (Bp 1887). Borsa I., *A középkori oklevelek regesztázása. Függelék: A Kölcsey-család középkori oklevelei* (LK 1946). Nagy I., *Lubellei és kisfaludi Lipthay-család nemzedékrendje és oklevelei* (Pest 1858). Nagy Gy., *A Lónyayak deregnyei levéltára XIV és XV. századi okmányairól* (Sz 1873). Karácsonyi J., *Az első Lónyayak . . . oklevéltárral, 1283—1493* (Nagyvárad 1904).

M—P Szerémi (= Odescalchi A.), *Emlékek a . . . Majthényi bárók . . . családi levéltárából, 1451—1788* (TT 1897 és kny.). Fekete Nagy A., *A br. Malonyay-család levéltára* (LK 1929, ism.). Iványi B., *A márkusfalvi Máriássy-család levéltára, 1243—1803* (Lőcse 1917). Melczer I., *Okmányok a kellemesi Melczer-család levéltárából 1232—1499* (Bp 1890). Szontagh D., *Felső-kubini Meskó-család, 1222—1750* (Pest 1871), ennek alapján Meskó M. (Mezőberény 1894). Károly J., *Oklevelek gr. Nádasdy F. nádasd-ladányi levéltárából* (Bp 1889). Nedeczky G., *A Nedeczky-család* (Bp 1891). Thaly K., *A br. Orlay és gr. Serényi-család zábláthi levéltárából, 1566—1718* (TT 1898). Palásthy P., *A Palásthyak* (3 kötet, Bp 1890—1891). * Jedlicska P., *Eredeti részletek a gr. Pálffy-család okmánytárához, 1401—1631* (Bp 1910). Máinási Ö., *A hg. és gr. Pálffy-család vöröskői és bazini levéltára* (1933). Reizner J., *Jelentés a br. Palocsay-család levéltáráról* (Sz 1872). Gárdonyi A., *A péchújfalusi Péchy-család levéltári lajstroma* (Bp. é. n.). Petrichevich-Horváth E., *A Petrichevich-család tört.-nek regesztái* (Pécs 1942). Fekete-Nagy A., *A Petróczy-család levéltára* (kny. LK 1930; ism.). és u. ő, *A Petróczy-család középkori oklevelei, 1263—1525* (LK 1930—1931, 2 közl.). * Lukinich I., *A podmanini Podmaniczky-család oklevéltára* (5 kötet, 1351—1641, Bp 1937—1943). Karácsonyi J., *Oklevélkivonatok a gr. Pongrácz-család levéltárából, 1268—1708* (TT 1896—1898, 4 közl.).

R—Sz *Közlemények a br. Radvánszky-család levéltárából* (Bp 1902—1906). Fraknoi V., *A br. Révay-család levéltárából* (Sz 1873). Reviczky S., *A revisnyei Reviczky-család okmánytára* (I. 1272—1623, Bp 1878). Fekete-Nagy A., *A br. Rudnyánszky-család levéltára* (LK 1933, ism.). Sándor I., *A csíkszentmihályi Sándor-család levéltára* (I. 1539—1758; Kolozsvár 1914). Bunyitay V., *A br. Sennyey-család levéltára* (Sz 1873). Majláth D., *Jelentés*

a sóvári Soós-család oklevéltáráról (Sz 1882). Bakács I., *A Szathmáry Király-család borsodi ágának levéltára* (LK 1941). * Bártfai Szabó L., *A gr. Széchenyi-család története* (3 kötet, Bp 1911—1926). Szerémi (= Odescalchi A.), *A Szerdahelyi-család levéltáráról, 1599—1615* (TT 1890). Benkó I., *A Szodoray-család levéltárából, 1606—1742* (TT 1900). Szontagh D., *Az iglói és zabari Szontagh-nemzetség ... és oklevelei* (Pest 1864). * Nagy Gy., *A nagymihályi és sztárai gr. Sztáray-család oklevéltára, 1234—1457* (1—2, Bp 1887—1889).

* Barabás S., *A ... gr. széki Teleki-család oklevéltára, 1206—1526* (1—2, Bp 1895). Iványi B., *A ... gr. Teleki-család gyömrői levéltára* (Szeged 1937). Szabó K., *A gr. Tholdalaghyak radnóthfái levéltárából, 1268—1585* (TT 1888). Jakó Zs.—Valentiny A., *A ... Thorotzkay-család levéltára* (Kolozsvár 1944, ism.). Szabó T. A., *A Wesselényi-levéltár és XVI. századi magyar iratai* (LK 1938). Paur I., *A Wiczkyek ligándi levéltára* (Sz 1883, kiránd. 83).

* *A zichi és vásonekei gr. Zichy-család idős ágának okmánytára, 12 kötet*: 1—4: Nagy Im.—Nagy Iv.—Véghelyi D.; 5—6: Nagy I.; 7—11, Kammerer E., index Áldásy A. (Bp 1872—1915); a 12. (pótkötet): Lukcsics P. (Bp 1931). Ld. még Lukcsics P., *A gr. Zichy-család zselői nemzetségi levéltára* (LK 1929 és kny.; ism.).

e) Egyházi levéltárak anyaga és ismertetése

Ált. rk. egyháztörténeti anyag (zsinati határozatok, törv. rendelkezések, stb.): Péterfy, P. C., *Sacra Concilia ecclesiae romano catholicae in regno Hungariae celebrata, 1016—1715* (1—2, Pozsony 1741—1742). Batthyány I., *Leges ecclesiasticae regni Hungariae et provinciarum adjacentium* (1—3, Gyulafehérvár—Kolozsvár 1785—1825). Fraknói V., *Oklevéltár a magyar kir. kegyuri jog történetéhez, 1338—1776* (Bp 1899). Egyéb általános adatok: Horváth M., *Magyar regesták a szépesi káptalan, jászói s leleszi konventek, Kassa és Sopron városok és több magánosok levéltáraiból, 1228—1643* (MTT IX, XI). Jakab E., *Erdély egyháztörténelméhez* (MTT XIII; apátságok, kolostorok szerint osztályozva). Nyers L., *A piarista levéltárügy és rendtörténetírás* (Székv.).

Betűrendben:

B—K Knauz N., *A budai káptalan regestái, 1148—1649* (MTT XII). Orthmayer T.—Szentkláray J., *Történelmi adattár Csanád egyházmegye hajdanaság-jelenéhez* (1—4, Temesvár—Bp 1871—1874). Kandra K.—Leskó J., *Adatok az egri egyházmegye történetéhez* (1—4, Eger 1885—1907). Knauz N., *Monumenta ecclesiae Strigoniensis. Az esztergomi főegyház okmánytára* (1—2, Esztergom 1863—1882; 3., 1321—1349, Dedek Crescens L., Esztergom 1924). Szilágyi S., *Jelentés a gyulafehérvári káptalan levéltárában tett kutatásokról* (AÉt 1881). Beke A., *A gyulafehérvári káptalan levéltáráról* (Sz 1880), u. ő., *A gyulafehérvári káptalan levéltárának címjegyzéke* (Bp 1884), u. ő., *Kimutatás a gyulafehérvári káptalannak őrizete alatt volt orsz. levéltár átadásáról* (Bp 1884) u. ő., *Az erdélyi káptalan levéltára Gyulafehérvári, 1246—1690* (TT 1896—1898, 9 közl.; közlés). Fr. Zimmermann, *Die Vereinigung des Kapitulararchivs von Karlsburg und des Konventarchivs von Kolozsmonostor mit dem Landesarchiv in Ofenpest* (Nagyszeben 1882). K. Fabritius, *Urkundenbuch zur Geschichte des Kisder Kapitels vor der Reformation* (Nagyszeben 1875).

L—V Kumorovitz B., *A leleszi konvent orsz. levéltárának története* (LK 1932). R. Theil—K. Werner, *Urkundenbuch zur Geschichte der Mediascher Kapitels bis zur Reformation* (Nagyszeben 1870). Récsey V., *Brevis historia*

archivi archiabbatiae OSB de S. Monte Pannoniae (Veszprém 1896). Békefi R., *A pásztoi apátság története. Oklevéltár, 1342—1812* (Bp 1902). Bunyitay V., *A váradi káptalan legrégibb statutumai* (Nagyvárad 1886). Mályusz E., *A szlavoniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az Orsz. Levéltárban* (LK 1926—1935, 11 közl.). Fraknoi V. (és Lukesics J.) *A veszprémi püspökség római oklevéltára, 1103—1526* (4 kötet, Bp 1896—1907). Lukesics P., *A veszprémi káptalan levéltára* (LK 1930, ism.), és u. ő, *A veszprémi püspöki levéltár* (LK 1931, ism.).

Bő okleveles anyag található még a kat. egyházi helytörténet alább (60. l.) id anyagában (különösen fontos a *Pannonhalmi Rendtörténet* sorozata). Ld. még lent a délszláv vonatkozású iratokat; alább a római levéltári (19. l.) anyagot. A protestáns egyházak iratanyaga a VI. fejezet megfelelő szakaszában található, a román ortodox egyházé az erdélyi fejezetekben is; a görög kat. uniós egyházi anyagra a szintén alább (423. l.) id. mellett: N. Nilles, *Symbolae ad illustrandam historiam ecclesiae orientalis in terris coronae St. Stephani* (1—2, Innsbruck 1884—1885); Hodinka A., *A munkácsi görög szert. püspökség okmánytára* (I. 1458—1715; Ungvár 1911). Kohn S., *Héber kiutforrások és adatok Magyarország történetéhez* (Bp 1881). *Magyar-zsidó oklevéltár*, I. 1092—1539 (Friss Á.—Weisz M., Bp 1903); II—III. 1540—1740 és pótlás: 1113-tól (Mandl B., Bp 1937); IV. 1371—1564 (Kováts F., Bp 1938).

f) Délszláv-dalmáciai anyag

Pray Gy., *Commentarii historici de Bosniae, Serviae ac Bulgariae, tum Valachiae, Moldaviae ac Bessarabiae cum regno Hungariae nexu* (Buda 1837), és u. ő, *Croatiae ac Slavoniae cum regno Hungariae nexu et relationes* (Buda 1839) feldolgozásszerű kiadványai után A. Theiner, *Vetera Monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia* (1—2, 1198—1800; Róma—Zágráb 1863—1875). I. Kukuljević, *Monumenta historica Slavorum meridionalium* (1—3, Zágráb 1863—1876), és u. ő, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (1—2, Zágráb 1874—1875). Igen nagy anyag található a *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium* (= MSM) c. sorozatban (Zágráb 1868-tól), így az egyes fejezetekben külön idézettek mellett: a délszlávok és Velence összeköttetéseinek anyaga, 960—1409 (S. Ljubić, 1868—1875); 7. k.: F. Rački, *Documenta historiae Croatiae periodum antiquam illustrantia* (Zágráb 1877); a *Monumenta Ragusina* kötetei (1895—1897); valamint a horvát országgyűlési anyag 1605-ig: F. Šišić, *Acta comitalia regni Croatiae, Dalmatiae, Slavoniae* (1—4, Zágráb 1912—1917); lg. még u. ő, *Enchiridion fontium historiae Croatiae* I., 1107-ig (Zágráb 1914). P. E. Fermeđžin, *Acta Bosnae potissimum ecclesiastica*, 925—1752 (Zágráb 1892, MSM 23; benne a patarénius- és egyéb mozgalmak anyaga), ld. még ugyancsak idevágó egyházi vonatkozásban: Ph. Occhjevja, *Epítome vetustatum provinciae Bosnensis* (Velence 1765). Elszórt anyagközlés található D. Farlati régi egyháztörténeti munkájában is: *Illirici sacri t. I—VI* (Velence 1751—1800). Horvát egyházi anyag: J. B. Tkalčić, *Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis* (1—2, Zágráb 1874); u. ő adta ki Zágráb város iratanyagát is: *Monumenta liberae regiae civitatis Zagrabiae* (1093—1526, 12 kötet, Zágráb 1889—1905); ezt folytatta újabban E. Laszowski (13—14. k., 1608-ig, Zágráb 1931—1932), aki a türmezei nemesség iratait közölte előzőleg: *Monumenta historica nobilis communitalis Turopolje* (1—4, 1225—1895; Zágráb 1904—1908). A zágrábi püspökség kéziratainak katalógusa, 1094—1944: *Posebni otisak iz zbornika zagrebačke biskupije* (Zágráb 1944).

Igen fontos még T. Smičiklas sorozata: *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (2—14. k., 1101—1373; Zágráb 1904—1916). Szerb vonatkozásban: Fr. Miklosich, *Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii* (Bécs 1858).

Magyar vonatkozásban e kiadványokat kiegészítik: a Magyarország melléktartományainak oklevéltára, *Codex diplomaticus partium regno Hungariae adnexarum* c. sorozat köteteiként: 1. Thallóczy L.—Hodinka A., *A horvát véghegyek oklevéltára. I. 1490—1527* (MHHD 31, Bp 1903); 2. Thallóczy L.—Áldásy A., *Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára, 1198—1526* (MHHD 33, Bp 1907); 3. Thallóczy L.—Horváth S., *Alsó-Szlavóniai okmánytár* (MHHD 36, Bp 1912); és 4. Thallóczy L., *Jajcza (bán-ság, vár és város) története, 1450—1527* (MHHD 40, Bp 1915); valamint, ezen kívül: Thallóczy L.—C. Jireček—E. Šufflay, *Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia* (1—2, 1408-ig; Bécs 1913—1918). J. Gelcich, *Diplomatarium relationum Reipublicae Ragusanae cum regno Hungariae, 1358—1525* (Bp 1887). Ld. még Wenzel F., *Beiträge zur Quellenkunde der dalmatischen Rechtsgeschichte im Mittelalter* (AKÖG 2—4). Fejérpataky L., *Kutatások Dalmácia levéltáraiban* (Sz 1881). G. L. Tafel—G. M. Thomas, *Urkunden zur älteren Handels- und Staatsgeschichte der Republik Venedig* (1—2, Bécs 1856, FRA II. 12—13).

g) Általános hazai levéltárismeretese

Jakab E., *A levéltárakról, különös tekintettel a magyar államlevéltár ügyére* (Bp 1877). Fr. Zimmermann, *Über Archive in Ungarn* (Nagyszeben 1891. kny. ASK), és u. ő, *Handschriftliche Urkundensammlungen Siebenbürgischen Ursprunges* (Nagyszeben 1884). Pauler Gy., *A magyar kir. országos levéltár* (MK 1893). Tagányi K., *A magyar kir. országos levéltár* (Sz 1897), u. ő, *A magyar udvari kancelláriai levéltár* (Sz 1897—1898), és u. ő, *Az erdélyi udvari kancelláriai levéltár* (Sz 1898); e három tájékoztató tanulmány együtt: *A magyar kir. Országos Levéltár ismertetése* (1—3, Bp 1897—1898). Miskolczy Gy., *Az Országos Levéltár felállítása* (LK 1923). Czobor A., *Országos levéltár felállítása 1701-ben és az ország iratainak korábbi megőrzése* (LK 1925). Herzog J., *Az Országos Levéltárban őrzött nádori levéltár ... iratainak jegyzéke, 1554—1781 és 1790—1848* (LK 1927, 1930), és u. ő, *A magyar kamarai levéltár története* (LK 1928—1931, 3 közl.). — *A m. kir. Hadtörténelmi Levéltár iratanyagának áttekintése* (Bp 1929; újabb kor). Az egyes megyei, városi, stb. levéltárak ismertetését ld. fent az okleveles anyag megfelelő szakaszában. Jakab E., *A Magy. Tud. Akadémia kéziratárának ismertetése* (Bp 1892). Az egyetemi könyvtár kéziratának jegyzéke: *Catalogus manuscriptorum* (1—2, Bp 1889).

h) Külföldi levéltárak magyar vonatkozásai

Lukinich I., *A Magyar Tudományos Akadémia történettudományi bizottsága másolat- és kéziratgyűjteményének ismertetése* (Bp 1935), a nagyrészt külföldi származású másolati anyagon kívül a külföldi levéltári kutatások fejlődésének főbb mozzanatairól is tájékoztat. Ld. még előzőleg: Óváry L., *A Magyar Tudományos Akadémia történelmi bizottságának oklevélmásolatai* (3 füzet, Bp 1890—1901. — *Liste bibliographique des rapports imprimés sur les documents ayant trait à la Hongrie renfermés dans les archives et dans les départements de manuscrits des bibliothèques de l'étranger* (Bulletin du Comité International des Sciences Historiques, 1932).

Az egyes fejezetek anyagában elosztva id., külföldi részletanyagon kívül, az egyes országok főbb felőhelyeiről általában tájékoztatnak az alábbi ismertetések: mindenekelőtt a külföldiek közt számunkra legbővebb bécsi Staatsarchivról L. Gross, *A házi, udvari és állami levéltár Bécsben* (LK 1923), ennek folyt. u. azon címen: Szekfű Gy. (LK 1924) és Miskolczy Gy. (Sz 1926—1927). Szekfű Gy., *Die ungarische Geschichtsforschung und die Wiener Archive* (Hist. Blätter Bécs 1921). Horváth M., *A bécsi udvari kamara levéltárának magyar vonatkozású oklevelei. 1339—1758* (TT 1887, 2 közl. és kny.). Az 1526—1848 közti anyag ismertetése: Eckhart F., *A bécsi udvari kamarai levéltár* (LK 1923). Csontos J., *A bécsi udvari könyvtár hazai vonatkozású kéziratai* (MK 1884). Berlász J., *A német lovagrend bécsi levéltára, „Ungarn“-csoport* (LK 1937). A bécsi, stb. térképanyagra ld. 630 l. Egyéb osztrák, valamint cseh és lengyel ált. vonatkozások: Pacher D., *A stájerországi sankt-lambrecht béncés apátság levéltárának magyar vonatkozású részei* (TT. 1907). Sasinek F., *Csehországi regesták Prágában. 1365—1790* (TT 1891—1892, 5 közl.). Divéky A., *A lengyelországi könyv- és levéltárak magyar vonatkozású kéziratanyaga* (kny. LK 1927). J. Siemiński, *A lengyel állami levéltárak* (LK 1930, és u. ő, *Guide des Archives de Pologne, I. Archives de la Pologne ancienne* (Varsó 1933).

Az Itáliában őrzött anyagról: Óváry L., *Regesták a Magyar Tud. Akadémia levéltárában létező és Olaszországban másolt magyar történelmi vonatkozású oklevelekről, 901—1439* (TT 1888), és u. ő, *Nápolyi történelmi kutatások* (AÉt 1874), u. ő, *Kutatások a nápolyi Farnese-levéltárban* (Sz 1877), és u. ő, *A modenai és mantuai levéltári kutatásokról* (Sz 1889). Nyáry A., *A modenai kir. levéltár magyar tört. szempontból* (Sz 1868), és u. ő, *A turini kir. levéltár magyar történelmi szempontból* (Sz 1869, 2 közl.). Décsényi (= Schönherr) Gy., *Olaszországi történelmi kutatások* (Sz 1892—1893, 2 közl.). Kravjanszky M., *A velencei állami levéltár* (LK 1926). Fekete L., *A velencei állami levéltár Documenti Turchi c. gyűjteménye* (LK 1926). Miskolczy I., *A nápolyi kir. levéltár* (LK 1926). Gárdonyi A., *A firenzei áll. levéltár* (LK 1927). Lukcsics A., *A firenzei áll. levéltár* (LK 1927). Lukcsics P., *A bolognai áll. levéltár* (LK 1927).

A római anyagra, s az ott legfontosabb vatikáni iratokra ld. az MVH köteteit, valamint: Nagy I., *Római magyar regesták* (MTT IV), eredeti kutatások helyett B. Dudik, *Iter Romanum* (2 kötet, Bécs 1855) alapján. Fejérpataky L., *A pápai levéltárak* (Sz 1884). Fraknoi V. jelentései a vatikáni iratokról (kny. Uj MSi 1882, Sz 1884), és u. ő, *Nyomozások a pápai levéltárakban* (kny. Sz 1892). Áldásy A., *Regesták a vatikáni levéltárból* (Bp 1895). Kollányi F., *Regesták a római és parmai levéltárakból* (Bp 1905). Iványi B., *A Szt. Domonkos-rend római központi levéltára* (LK 1929). Galla F., *A páspökökjelöltek kánoni megvizsgálásának jegyzőkönyvei a vatikáni levéltárban* (LK 1942—1945), és u. ő, *Magyar tárgyú pápai felhatalmazások, stb.* (LK 1946; XVI—XVII. század).

Német vonatkozásban: Marczali H., *Regesták a külföldi levéltárakból, 1371—1710* (Bp 1882, kny. TT). Szabó Gy., *A drezdai kir. államlevéltárból* (TT 1891). Angyal D., *Jelentés a hg. Dohna-család Scholabitteni levéltárában található magyar tört. anyagról* (Sz 1910: keletporoszországi lelőhely, XVII. századra vonatk. másolatok az Akadémián). H. F. Deininger, *A hg. és gr. Fugger-féle augsburgi családi és alapítványi levéltár története* (LK 1926; hozzá Paulinyi O. ismertetése az anyag magyar vonatkozásairól) Iványi B., *München levéltárai magyar szempontból* (LK 1934).

Bő anyagot gyűjtött az emigrációban Horváth M.—Hatvani M., *Magyar történelmi okmánytár a brüsseli országos levéltárból és a burgundi könyvtárból*, 1441—1652 (4 kötet, Pest 1857—1859, MHHD 1—4), valamint Simonyi E., *Magyar történelmi okmánytár londoni könyv- és levéltárakból*, 1521—1717 (Pest 1859, MHHD 5; a bevezetésben az angol levél- és könyvtárak ismertetésével); ennek további, hasonló című kötetét (1517—1629, Bp 1875, MHHD 16) az Akadémia kivonta a forgalomból. Angyal D., *Pótlékok a londoni okmánytárhoz* (TT 1901). Egyéb külföldi anyag: Holub J., *Kutatók a párizsi levéltárakban* (LK 1923). Fraknoi V., *Tanulmányaim Spanyolország állami levéltáraiban* (Sz 1869). Szittyay D., *A simancasi spanyol áll. levéltár* (LK 1924). Nagy I., *Magyar történelmi adatok Svédhonban* (MTT III).

5. Irodalom

A magyar történetírás fejlődésének története, melyben világosan felismerhető a hazai társadalmi és politikai fejlődés egyes szakaszainak és sajátos feltételeinek visszatükröződése, összefoglalóan nincs még megírva. Flegler S., *A magyar történetírás történelme* (Bp 1895, Olesó Könyvtár 77—80; mellette: Sayous E., *A magyar történetírás kútforrásai*) a régi anyagot tárgyalja, azt is igen vázlatosan. A XVIII. századig írt történelmi műveket (krónikák, humanista munkák, stb.) ld. az egyes fejezetek elbeszélő forrásai között. A XVIII. század nagy adatgyűjtő iskolájának (ld. Hóman B., *A forráskritika és forráskutatás története*, Bp 1925) főbb termékei, melyek a bennük közölt anyag miatt forgathatók ma is haszonnal: Pray György, *Annales regum Hungariae*, 977—1564 (5 kötet, Bécs 1768—1770). Katona István, *Historia Critica Regum Hungariae* (42 kötet, Pest 1779—1817). A nyomukba lépő, adataik miatt a mai kutató számára is fontosabb összefoglaló magyar történetek: J. Chr. Engel, *Geschichte des ungrischen Reichs und seiner Nebenländer* (4 kötet, Halle 1796), és u. ő, *Geschichte des ungrischen Reichs* (5 kötet, Bécs 1813—1814). I. A. Fessler, *Die Geschichten der Ungern und ihrer Landsassen* (10 kötet, Lipcse 1815—1825), későbbi kiadás, átdolg. E. Klein (5 kötet, Lipcse 1867—1883). A XIX. század polgári-nemzeti történetirodalma két komoly összefoglalást produkált: az egyik Szalay László befejezetlenül maradt munkája: *Magyarország története* (6 kötet, Lipcse—Pest 1852—1859) a másik Horváth Mihály, részletesebb és a polgári haladás szempontjait határozottabban érvényesítő műve: *Magyarország történelme* (8 kötet, Pest 1871—3), az utóbbit kortörténeti munkáival 1825-től is folytatta u. ő, *Huszonöt év Magyarország történetéből* (3 kötet, Bp 1886²), és u. ő, *Magyarország függetlenségi harcának története* (3 kötet, Bp 1871). Ezek, valamint a francia E. Sayous szorgalmas, de elavult és a fentieknél rövidebb kísérlete: *Histoire générale des Hongrois* (Paris 1876, bővítve 1900², magyar kiadás is) után a század végén a millenium alkalmából jelent meg egy Szilágyi S. által szerk. gyűjteményes sorozat: *A magyar nemzet története* (= MNT, 10 kötet, Bp 1895—1898); ennek különböző köteteit, melyek közül egyesek pozitívista adatanyaguk szempontjából ma is felhasználhatók, alább az egyes fejezetekben idézzük. A XX. század első évtizedeinek összefoglaló munkái közül csak egyet emelünk ki: Marczali H., *Magyarország története* (Bp 1911, Műveltség könyvtára). Az ellenforradalmi korszak (1919—1945) két szintézist produkált: az egyik Hóman B. (1458-ig) és Szekfű Gy., *Magyar történet* (5 kötet, Bp 1935—1936³); a nyomában megjelent (itt külön nem id.) kisebb összefoglalások többé-kevésbé mind ezen alapulnak; az általa

képviselt irányra ld. Szekfű Gy., *A magyar állam életrajza* (Bp 1918), valamint (a „szellemtörténeti” programra): Hóman B. (szerk.), *A magyar történetírás új útjai* (Bp 1931, 11 szerző tanulmányával). Hóman és Szekfű munkájának egyes nagyobb részeit ld. az egyes fejezetek irodalmának megfelelő szakaszaiban. Itt általában csak annyit jegyzünk meg, hogy bár a munka a maga egészében az ellenforradalmi korszak szempontjait alkalmazza és az akkori részleteredményeken épül fel, történetírásunk fejlődése szempontjából nézve irányában mégsem egészen egységes, ami a két szerző további, szétágazó, sőt ellentétes politikai útjában is kifejeződött. A középkori rész adatanyagát nem is annyira valami „szellemtörténeti” elv színezi, mint inkább, a társadalmi küzdelmek problémáinak mellőzésével (pl. Budai Nagy Antal parasztjairól a maguk helyén nincs szó, csak Szekfű része említi meg őket, visszatekintésként) a magyar „nagyhatalmi”, sőt „világ”-hatalmi törekvések túlhangsúlyozása, ami a múltba helyezve is az akkori jelen imperialista-soviniszta jellegét viseli magán. A második, újkori részben viszont, mely egyébként a Habsburg-hatalommal való viszonyt, a nagybirtokos osztály szerepét és pl. XVIII. századi gyarmati helyzetünket illetően a korábbi, Horváth M., stb. által képviselt iránytól eltérően, néhol azzal ellentétesen ábrázolja, olyan elemek is vannak, melyek a magyar uralkodóosztály hagyományos és irreális nézeteitől való elfordulás felé vezetnek, s olyanok, melyek a nép széles tömegeinek életébe is bizonyos betekintést nyújtanak. Megemlíthetjük még azt is, hogy az általában véve sok nemesi-feudális elemet őrző magyar történetírás elsősorban politikai érdeklődésű és jellegű volt, s a gazdasági és társadalmi momentumok feltárását és figyelembevételét illetően más, fejlettebb polgári történetírások mögött is messze elmaradt. Az 1945 előtti korszak másik, utolsó nagyobb összefoglaló munkája részben éppen ilyen téren próbált, hasznos módon, az addig rendelkezésre álló anyagból áttekintő képet adni, mely azonban már a „művelődéstörténet” századeleji és akkor is igen bizonytalan értékű fogalmának alkalmazása miatt is sokhelyt idillikussá vált és szétesővé. E munka az előzőleg rövid összefoglalást (*Die Geschichte Ungarns*, München 1923) is nyújtó Domanovszky S. által szerk. *Magyar művelődéstörténet* (= MMT, 4 kötet, Bp 6. n.): ennek különböző szerzőktől származó és a gazdasági, társadalmi, műveltségi viszonyokat tárgyaló tanulmányait alább, megfelelő helyükön, külön idézzük. Emellett még egy rövidebb, ú. n. népiségtörténeti összefoglalást említhetünk: Szabó I., *A magyarság életrajza* (Bp 1942).

A magyar történelem marxista átértékelésére és feldolgozására összefoglaló munkában Molnár E. tette eddig a legszélesebbkörű kísérleteit: *A magyar társadalom története az őskortól az Árpádkorig* (Bp 1945, átdolg. kiadás: Bp 1949), és u. ő. *A magyar társadalom története az Árpádkortól Mohácsig* (Bp 1949); ezen, az egész középkort áttekintő munkák elvi kritikájához szempontokat nyújt a TÁSz hasábjain (1950 május) közölt vita. Az 1526 utáni történetre összefoglaló, bár a fenténél vázlatosabb, új áttekintést nyújt Mód A., *Négy száz év küzdelme a magyar önállóságért* (Bp 1945, 1948³). Ld. még Léderer E., *A magyar társadalom kialakulása a honfoglalástól 1918-ig* (Bp 1947).

A gazdaság- és társadalomtörténeti anyagot alább, az egyes fejezetek megfelelő szakaszaiban részletesen ismertetjük, beleértve az egyes kérdéseket speciálisan tárgyaló, de szélesebb időszakot átfogó munkákat is, mint pl. Horváth M., *Az ipar és kereskedelem története Magyarországon* (Pest 1872, és *Kisebbségi történeti munkái*); Wenzel G., *Magyarország mezőgazdasági tör-*

ténete (Bp 1887), és u. ö., *Magyarország bányászatának kritikai története* (Bp 1880); Acsády I., *A magyar jobbágytörténete* (Bp 1906, 1948); Szádeczky L., *Iparfejlődés és a csehok története Magyarországon* (1—2, Bp 1913); stb., ld. még Tagányi K., *A magyar gazdaságtörténet főbb forrásai* (Sz 1893). A jog- és alkotmánytörténeti összefoglalásokat ld. alább (58. l.). A hadtörténetre R. Horváth J., *Magyar hadi krónika* (HK 1895—1897 melléklete és külön, 1—2). Iványi B., *A tüzérség története Magyarországon* (HK 1926—1927, 8 közl.). Az egyháztörténeti anyagot ld. egyes fejezetekben összpontosítva: a katolikust (helytörténettel) a II. fejezetben (60. l.), a protestánszt (helytörténettel) a VI. fejezetben (248. l.); külön az uniált (423. l.) és az ortodox egyházakat (252—3. l.). Az irodalomtörténet anyagára ld. az egyes fejezetek, az építészet, művészet összefoglaló műveire pedig a II—IV. fejezet (67, 133, 185. l.) megfelelő szakaszát. A helytörténeti anyagot — szemelvényesen — ugyancsak az egyes fejezetekben elosztva adjuk. A segéd tudományokra a helyenként id. részletanyag mellett összefoglalóan: Gárdonyi A., *A történeti segéd tudományok Magyarországon* (Bp 1926).

A szomszédos, kelet- és középeurópai népek történetére, mely a magyarral az egyrészükkel századokon át tartó külső, politikai kapcsolatokon (Habsburg-birodalom) túlmenően, gazdasági és társadalmi fejlődési feltételeik hasonlósága miatt állítható párhuzamba, itt csak a főbb általános jellegű munkákat soroljuk fel tájékoztatásul; a magyar történetet illető egyes részletproblémákra a megfelelő pontokon térünk vissza. A szűkebb osztrák, történeten túlmenően a régi cseh, magyar, stb. anyag ismertetését is adja Fr. Krones, *Grundriss der österreichischen Geschichte* (Bécs 1882), és előzőleg u. ö., *Handbuch der Geschichte Österreichs* (1—3, Berlin 1878—1879). A Huber, *Geschichte Österreichs* (1—5, Gotha 1885—1892; 6.: O. Redlich, 1921). K. és M. Uhlirz, *Handbuch der Geschichte Österreichs und seiner Nachbarländer Böhmen und Ungarn* (az 1711-ig terjedő korszakra az I. kötet, Graz 1927). A legújabb, marxista összefoglalás: E. Priester, *Kurze Geschichte Österreichs* (1—2, Bécs 1945—1949). — A cseh történetre F. Palacký nagy multszázadi munkája: *Geschichte von Böhmen* (Prága 1836-tól) után: A. Bachmann, *Geschichte Böhmens* (1—2, Gotha 1899—1905). B. Bretholz, *Geschichte Böhmens und Mährens* (1—3, Reichenberg 1922—1924). *Československá vlastivěda. IV. Dějiny* (Prága 1932). O. Odložilík, *Nástin české historie* (1937, 1947, rövid összefoglalás). K. Krofta, *Dějiny československé* (Prága 1946, irodalommal); ld. még u. ö., *My a Maďaři v minulosti* (Mi és a magyarok a multban, 1933). V. Husa, *Epochy českých dějin* (Prága 1949, a korszakok marxista áttekintése). J. Macůrek, *Bohemica u maďarské historické literatury v posledním desetiletí* (Časopis Matice moravské 1950). ld. még előzőleg u. ö. Magyarország történetéről (a „magyar“ és a „magyarországi“ éles megkülönböztetésével): *Dějiny Maďarů a uherského státu*. (Prága 1934). — A lengyel történetre J. Caro régi összefoglalása: *Geschichte Polens* (1506-ig, Allgemeine Staatsgesch. II—V. 1860—1886) mellett E. Zivier, *Neuere Geschichte Polens* (Gotha 1915). Grappin, *Histoire de Pologne* (Paris 1922). E. Hanisch, *Geschichte Polens* (Lipce 1923, elég részletes, de helyenként német szempontok alkalmazásával). R. Grodecki-St. Zachorowski, *Dzieje polski średniowiecznej* (1056-ig, 1—2, Krakó 1926). J. Macůrek, *Dějiny polského národa* (Prága 1848). Ld. még Lovesányi Gy., *Adalékok a magyar-lengyel érintkezés történetéhez a mohácsi vész előtt* (Sz 1886, 6 közl.). J. Chr. Engel, *Geschichte von Halitsch und Wladimir* (1—2, Bécs 1792—1793). — A régi orosz történelem legmodernebb összefoglalása: B. D. Grekov — Sz. V.

Bahrusin — V. J. Lebegyev (szerk.), *Isztorija SzSzsZR* (I. Goszpolitizdat 1947). A legújabb, marxista orosz történet magyar nyelven: A. Pankrátova (szerk.), *A Szovjetunió története* (Bp 1950, 1—3). — A román történetre: N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes* (Gotha 1905). Magyarnyelvű román marxista tankönyv: M. Roller (szerk.), *Románia történelme* (Bukarest 1947). — A délszláv népekre az alább (74. l.) külön id horvát anyag mellett: Slatarski, *Geschichte der Bulgaren* (1918). C. Jireček, *Geschichte der Serben* (Gotha 1918). Klaić—Bojničić, *Geschichte von Bosnien* (1885). Asbóth J., *Bosznia és Hercegovina története* (1—2, Bp 1886—1887). A bizánci történet anyagát ld. alább (75. l.).

Pótlásként itt megemlítjük, hogy a Magyar Tud. Akadémia Történettudományi intézetének értesítőjében ujabban (1950, 1—3. és 10—12. sz.) a XVI. század közepéig menően újra megjelent (eredetileg: Uj Hang, 1941) Lándor B. összeállítása: *Marx jegyzetei a magyar történelemről*.